

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

С.Г.Кобернік

У статті схарактеризовано особливості організації самостійної навчальної діяльності студентів під час вивчення методики навчання географії. Представлений авторський погляд на систему завдань для самостійної роботи студентів з методики навчання географії, яка включає: завдання для аудиторної роботи під час проведення лекційних і лабораторних занять, комплексні завдання для позааудиторної самостійної пізнавальної діяльності, творчі індивідуальні завдання на вибір студента. Наведено приклади обов'язкових для виконання завдань для самостійної роботи студентів з методики навчання географії за змістом лекційних і лабораторних занять, а також зразки додаткових індивідуальних творчих завдань, що виконуються студентами за бажанням на вибір. Запропоновано методичні рекомендації щодо виконання студентами завдань самостійної роботи з фахової методики та їх оцінювання.

Ключові слова: самостійна робота студентів, аудиторна та позааудиторна самостійна робота студентів, завдання для самостійної роботи, обов'язкові та додаткові завдання для самостійної навчальної діяльності, методика навчання географії, методичні рекомендації.

TASK FOR SELF-GUIDED WORK IN TEACHING METHODOLOGY GEOGRAPHY AS A NECESSARY PART OF PREPARATION OF A CONTEMPORARY TEACHER

S.H.Kobernik

Summary. The article outlines the positive changes in higher education during the period of credit-module system, implementation of acting as a foreword of entering the education system of Ukraine to the common European space. The increasing role and importance of independent work of students in the professional methodological training of teachers of geography is grounded. The author determined features of self-directed learning while studying Geography. The Directions to group types and forms of self-study, according to which the tasks for independent learning activities were distributed are defined, the system tasks for self-guided work of students on Geography teaching methods, which includes tasks for classroom work during lectures and laboratory sessions, complex tasks for independent learning extracurricular activities, creative individual tasks on the student's choice are presented.

The examples of tasks for self-guided work are presented. The methodological recommendations for the implementation of students' tasks for independent work and their evaluation are suggested.

Keywords: self-directed learning of students, class and extracurricular activity, forms of self-study, methodology of teaching geography, methodological recommendations.

Постановка проблеми. Однією із передумов адаптації та входження України до єдиного європейського простору є досягнення вітчизняною системою вищої освіти рівня освітніх стандартів європейських країн. За умов динамічного розвитку суспільства та інтеграції економіки країни зростають вимоги до теоретичного та професійного рівня підготовки фахівця. У зв'язку з цим особливого значення набуває формування спеціаліста як творчої особистості, що здатна швидко приймати самостійні й адекватні ситуації рішення.

За недавній період розвитку вищої освіти в Україні впровадження кредитно-модульної системи забезпечило реалізацію наступних завдань: поділ навчального матеріалу з дисциплін на модулі з подальшим контролем їх засвоєння; використання нових можливостей 100-бальної шкали оцінювання; виникнення в процесі навчання здорової конкуренції між студентами; розширення змістової бази й стимулювання систематичної самостійної роботи студентів. Кредитно-модульна система організації навчального процесу вищої школи, яка базується на поєднанні модульних технологій навчання та залікових освітніх одиниць (кредитів), значно зменшує аудиторне навантаження на студентів і, відповідно, розширює та збільшує можливості для самостійної навчальної роботи.

Переорієнтація процесу навчання у вищій школі в бік самостійності в здобутті знань та формуванні умінь і навичок зумовлена тим, що нова парадигма вищої освіти самостійну навчально-пізнавальну діяльність відносить до однієї з основних форм організації навчального процесу. Виходячи з цього, майбутній учитель географії має навчитися: самостійно здобувати необхідні знання, вміло застосовувати їх на практиці для розв'язування різноманітних соціальних і навчальних проблем; бачити труднощі, що виникають у реальному освітньому середовищі й знаходити раціональні шляхи для їх подолання; використовувати сучасні педагогічні технології; чітко усвідомлювати практичне значення здобутих знань; грамотно працювати з інформацією; генерувати нові ідеї, творчо мислити; самостійно працювати над

розвитком власного інтелекту та підвищенням культурного рівня [8].

Тому змістове наповнення самостійної пізнавальної діяльності майбутніх учителів географії, відповідно до прийнятого в новій редакції в 2014 році Закону України про вищу освіту [3], треба визначити пріоритетним завданням.

Мета нашого наукового пошуку – удосконалення самостійної роботи студентів з методики навчання географії шляхом створення системи комплексних завдань до кожної теми змісту дисципліни. Основними завданнями є:

1. Визначити особливості організації самостійної навчальної діяльності майбутнього вчителя географії у процесі методичної підготовки.
2. Розподілити форми й види завдань для самостійної роботи за виокремленими згідно з дидактичною метою напрямками.
3. Розробити зміст завдань для самостійної пізнавальної діяльності студентів із дисципліни для аудиторної та позааудиторної роботи з відповідними алгоритмами для виконання й перевірити їх ефективність для підготовки сучасного вчителя географії.
4. Підготувати методичні рекомендації щодо виконання студентами завдань самостійної роботи за змістом дисципліни.

Виклад основного матеріалу. Форми та види самостійної роботи студентів з методики навчання географії мають бути спрямовані на формування умінь самостійно визначати мету індивідуальної діяльності; моделювати власну пізнавальну навчальну роботу; оцінювати поточні, проміжні та підсумкові результати самостійних дій; на розвиток уваги, пам'яті, процесів мислення, вольових якостей та досягнення високого рівня особистої саморегуляції, організованості, самосвідомості, адекватної самооцінки.

Розвиток зазначених якостей зумовлений завданнями методичної підготовки майбутніх учителів географії, основними серед яких є: оволодіння студентами теоретичними знаннями; активізація пізнавальної діяльності; осмислення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей; закріплення основного теоретичного матеріалу та формування вмінь і навичок його практичного застосування; відповідальність під час самостійного прийняття рішень [6; 7; 10].

Для реалізації окреслених вище завдань самостійної роботи студентів з методичних дисциплін в аудиторний і позааудиторний час нами було запропоновано відповідну класифікацію форм та видів завдань для майбутніх учителів географії [9, с. 82-92].

Шляхом комплексного аналізу сучасної інформаційної бази з різних аспектів (філософських, психологічних, педагогічних, методичних) шкільної географічної освіти визначено переліки друкованих та електронних джерел для якісного виконання студентами обов'язкових та додаткових творчих завдань самостійної роботи за змістом навчальної дисципліни «Методика навчання географії». Для зручності використання інформаційні джерела розподілено за напрямками: базова література, допоміжна та Інтернет-ресурси [4; 5].

Однією з головних складових кожного аудиторного заняття з дисципліни є самостійна робота студентів, яка передбачає розширення та поглиблення знань з теорії та практики методики навчання географії шляхом заповнення узагальнювальних та порівняльних таблиць, написання аргументованих висновків, розроблення відповідних дидактичних матеріалів, складання планів-конспектів різних форм навчальних занять, створення мультимедійних презентацій тощо.

Завдання для самостійної роботи залежно від обсягу й змісту розподілено нами на аудиторні та позааудиторні. Результати аудиторної самостійної роботи перевіряються поетапно або наприкінці лабораторного заняття. Позааудиторна самостійна робота має індивідуальний характер виконання для кожного студента в межах академічної групи (підгрупи) і перевіряється на наступному лабораторному занятті або за графіком проведення консультацій. При цьому максимально застосовуються інтерактивні методи й форми роботи (мозкова атака, навчальні диспути, рольові ігри, елементи моделювання).

Усі види індивідуальних методичних розробок студентів (фрагменти календарно-тематичного планування, дидактичні матеріали, засоби унаочнення, творчі розробки уроків різних типів, мультимедійні презентації тощо) збираються в спеціальні папки й комплексно використовуються ними як зразки оформлення шкільної документації під час проходження педагогічної практики.

Наведемо приклади обов'язкових завдань для самостійної роботи студентів з методики навчання географії за змістом лекційних занять:

- проаналізувати сучасний стан застосування елементів проблемного навчання географії у шкільній практиці шляхом ознайомлення з публікаціями у фахових виданнях (журналах, газетах, наукових збірниках). За результатом аналізу прочитаних статей скласти 2-3 анотації в зошиті (з обов'язковою фіксацією джерел);
- розробити зміст проблемних запитань і завдань до вивчення однієї з тем курсів "Загальна географія" і "Географія материків і океанів" на період педагогічної практики;

- на основі аналізу матеріалів фахових видань (журналів, методичної літератури, збірників тощо) скласти описову характеристику авторської методичної системи роботи вчителя географії за таким алгоритмом: учитель (П.І.П.), його педагогічний стаж, місце роботи; суть авторської методичної системи, її подібність до існуючих педагогічних технологій (на що спирається методика); головні складові елементи методики; переваги методичної системи (ефективність для навчального процесу); можливості для відтворення (що корисного можна запозичити для себе);

- скласти перелік з 10-15 найменувань електронних інформаційних джерел (електронних атласів, навчальних посібників, мультимедійних розробок уроків, енциклопедій, сайтів з Інтернету тощо), які можливо використовувати в навчальному процесі в шкільних курсах географії. До кожного джерела вказати курси й розділи щодо їх найбільшого застосування. Результати оформити у вигляді таблиці;

- шляхом аналізу інформаційних джерел (статті методичного змісту у фахових журналах, газетах, наукових збірниках з їхньою обов'язковою фіксацією) визначити сучасні дидактичні можливості інтерактивної дошки для вдосконалення навчального процесу на уроках географії. Описати до 10 прийомів роботи з використанням інтерактивної дошки на різних етапах навчального пізнання у 6-9 класах;

- скласти перелік цікавих тем для виступів учнів на уроках географії у 6-8 класах (на вибір) з повідомленнями або доповідями на період педагогічної практики у вигляді таблиці;

- проаналізувати стан забезпечення курсів фізичної географії посібниками з додатковими цікавими матеріалами (про географічні відкриття та дослідження, походження географічних назв, цікаві факти, рекорди природи, конкурси, дидактичні ігри). Письмово в зошиті схарактеризувати 2-3 посібника з елементами цікавої географії на предмет їх застосування в навчальному процесі з переліком конкретних методичних рекомендацій;

- на основі аналізу методичної літератури з географії визначити та записати в зошит основні переваги й вади сучасних методичних посібників для роботи вчителя (на конкретних прикладах). Аргументувати свою позицію.

Пропонуємо приклади обов'язкових завдань для виконання студентами в межах позааудиторної самостійної роботи за змістом лабораторних занять з методики навчання географії:

- проаналізувати різні варіанти схем для аналізу уроків та скласти зразок власного протоколу для аналізу уроку з географії на період педагогічної практики;

- ознайомитися зі змістом основних рубрик чинних підручників з географії для 6 класу. Результати записати в таблицю (зразок додається). Написати висновок із загальною методичною оцінкою одного з чинних підручників з географії для 6 класу;

- скласти розгорнутий план-конспект уроку вивчення нового матеріалу з курсу "Загальна географія" на період педагогічної практики з урахуванням таких вимог: наявність титульної та методичної сторінок; методичний сценарій ходу уроку; відображення змісту нової теми (або її частини) у вигляді графічного конспекту (ЛОС, СЛС, ОІС); тематично відповідні дидактичні матеріали (мультимедійна презентація, ілюстрації, елементи цікавого тощо);

- проаналізувати всі "за" і "проти" проведення поточного та періодичного тематичного оцінювання з географії в усній та письмовій формах. За результатами аналізу заповнити таблицю та написати висновок;

- розробити план-конспект (сценарій) географічної конференції з курсу "Географія материків і океанів" на період педпрактики з урахуванням таких вимог: наявність титульної та методичної сторінок; методичний опис етапу підготовки вчителя до проведення конференції; інструктаж для учнів перед проведенням конференції; наявність 4-6 цікавих для дослідження тем з планами та відповідними посиланнями на інформаційні джерела для підготовки учнями виступів (доповідей); зразок заповненої узагальнювальної таблиці, що пропонується для фіксації учнями класу найважливішої інформації під час проведення конференції; мультимедійна презентація;

- проаналізувати стан навчально-методичного забезпечення курсів географії України у 8-9 класах (по 10-12 джерел до кожного класу) у формі таблиці та зробити висновок;

- розробити зміст однієї з програмних практичних робіт або додаткової самостійної для 8 чи 9 класу на період педпрактики з урахуванням таких вимог: мета, обладнання, перелік відповідних географічних карт; завдання та алгоритми для їхнього виконання; методичні рекомендації для учнів (за необхідністю – зразки розв'язування); критерії оцінювання результатів роботи; мультимедійна презентація.

Пропонуємо зразки додаткових індивідуально-орієнтованих творчих завдань з методики навчання географії для виконання студентами за бажанням на вибір:

- проаналізувати зв'язки методики навчання географії з педагогічними та психологічними науками. Навести приклади міждисциплінарних зв'язків на рівні конкретних тем їхнього змісту та скласти відповідну схему виявлених зв'язків;

- на основі аналізу навчальних програм скласти детальний перелік натуральних об'єктів для вивчення

географії на прикладі курсів 6-8 класів (на вибір). Указати можливості щодо їх використання на конкретних уроках. Результати оформити у вигляді таблиці;

- підготувати анотований перелік Інтернет-ресурсів (10-15) для поглиблення та розширення знань школярів з конкретного курсу географії (на вибір). Визначити тематичні можливості вказаних сайтів та зазначити, для вивчення яких тем вони підходять найкраще;

- виявити основні географічні закономірності та причиново-наслідкові зв'язки в курсах фізичної географії (6-8 класи) й зафіксувати їх перелік у зошиті. Підготувати методичні поради майбутньому вчителю географії щодо розкриття та кращого розуміння учнями закономірних зв'язків у процесі вивчення нового матеріалу на уроках;

- розробити зміст навчальної екскурсії з географії в природу або на підприємство з урахуванням таких вимог: клас (до якого розділу, теми планується) та тривалість екскурсії; визначення мети й завдань екскурсії; складання маршруту екскурсії; інструктаж для учнів; використання результатів у навчальному процесі;

- скласти опорні схеми або графічні конспекти до вивчення однієї з тем курсів фізичної географії (6-8 класи, на вибір) на період педагогічної практики. Запропонувати алгоритм (зразок) для виконання учнями елементів самостійних завдань за змістом опорних схем;

- запропонувати власну модель змісту методичного посібника з географії (на друкованій основі або електронного) з описом його структурних складових та розробленням відповідних алгоритмів для подання матеріалів;

- запропонувати власний спецкурс для поглибленого вивчення географії у профільних класах старшої школи (вказати для якого профілю). Продумати його зміст та структуру. Скласти орієнтовний перелік розділів і тем курсу. Розробити зміст практичних робіт та досліджень.

Протягом семестру студент за власним бажанням обирає і виконує одне творче завдання. Презентація і захист виконаних студентами творчих завдань відбувається на спеціально відведених для цього лабораторних заняттях з обов'язковим публічним обговоренням та оцінюванням їх результатів. Найкращі творчі проекти студентської молоді знаходять відображення в доповідях на студентських конференціях, а також у підготовлених для наступних поколінь студентів тематичних збірниках [1; 2].

За наслідками реалізації в ході дослідження запланованих завдань зроблено такі **висновки**:

1. Самостійна робота з методики навчання географії стає однією з основних форм організації навчальної діяльності студентів й має бути спрямована на формування необхідних фахових компетентностей майбутнього вчителя. Для повноцінної організації різнопланової самостійної діяльності з дисципліни необхідно забезпечити її змістове наповнення.

2. Форми й види завдань самостійної пізнавальної роботи з методики навчання географії нами розподілено за дидактичною метою за напрямками: оволодіння студентами теоретичними знаннями; активізація пізнавальної діяльності; осмислення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей; закріплення основного теоретичного матеріалу та формування вмінь і навичок його практичного застосування; відповідальність під час самостійного прийняття рішень.

3. Запропонована система завдань для самостійної роботи студентів з фахової методики включає завдання для аудиторної роботи на лекційних та лабораторних заняттях, обов'язкові для виконання завдання для позааудиторної роботи з кожної теми, додаткові індивідуальні творчі завдання на вибір студента [4; 5].

4. За результатами педагогічного дослідження розроблена система комплексних завдань для самостійної роботи з відповідними методичними рекомендаціями позитивно впливає на фахову підготовку майбутнього вчителя географії для загальноосвітніх навчальних закладів.

Література

1. Вчимося вчити: 6 клас: Посібник для студентів-практикантів / За ред. С.Г. Коберніка, О.Я. Скуратовича. – К.: СКБ "Географ", 2004. – 58 с.
2. Вчимося вчити: 7 клас: Посібник для студентів-практикантів / За ред. С.Г. Коберніка, О.Я. Скуратовича. – К.: СКБ "Географ", 2004. – 94 с.
3. Закон України про вищу освіту. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <<http://www.mon.gov.ua>> – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Кобернік С.Г. Збірник завдань для самостійної роботи студентів з методики навчання географії: методичний посібник для студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів / С.Г. Кобернік. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. – 80 с.
5. Кобернік С.Г. Методика навчання географії: Практикум для лабораторних занять студентів географічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів / С.Г. Кобернік. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. – 106 с.
6. Кобернік С.Г. Науково-методичні засади географічної освіти в основній школі: монографія / С.Г. Кобернік. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – 346 с.

7. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах: навчально-методичний посібник / С.Г. Кобернік, Р.Р. Коваленко, О.Я. Скуратович / За ред. С.Г. Коберніка. – К.: Навчальна книга, 2005. – 319 с.
8. Методика навчання географії. Програма нормативної навчальної дисципліни для підготовки студентів ОКР «Бакалавр» спеціальності 6.040104 «Географія» / С.Г. Кобернік. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – 35 с.
9. Самостійна робота студентів з методик навчання природничих дисциплін: теорія та практика: монографія / С.Г. Кобернік, І.В. Мороз, О.А. Цуруль та ін. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 315 с.
10. Топузов О.М. Загальна методика навчання географії: Підручник / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. – К.: ДНВП «Картографія», 2012. – 512 с.